

YOSH AVLODGA KITOBXONLIK KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O‘RNI**Imomaliyeva Musharrafxon Ilhomjon qizi**

O‘zRFA doktoranti

Matmusayeva Nigora

Qo‘qon universiteti Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kitobxonlikni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlashda oila kitobxonligi, yoshlarning kitobga qiziqishini rivojlantirishga ta‘sir etadigan ko‘plab omillar haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: kitob, kitobxonlik, oila kitobxonligi, yoshlar ma‘naviyati, barkamol avlod tarbiyasida kitobning orni, ota-onaning kitob o‘qishi.

Mustaqillik o‘zbek xalqiga o‘z qadr-qimmatini, madaniyatini va an‘analarini, dinu – e‘tiqodini, tili va ma‘naviyatini qayta tiklab olishga, milliy g‘urur va milliy tafakkur, Vatanga muhabbat tuyg‘ularini kamol toptirishga zamin yaratgan. Bu vazifani bajarish uchun yosh avlod ma‘naviyatini shakllantirishda ular ongi va qalbiga milliy istiqloq‘oyasini singdirish asosida o‘z Vatanga, xalqiga mehr-muhabbat va sadoqat tuyg‘ularini paydo qilish, o‘zligini anglash, milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ular ongi, dunyoqarashi, tafakkurini o‘zgartirish, mamlakatimizda sodir bolayotgan islohotlarning mohiyatini anglab olishiga erishish muhimdir. Bularning barchasidan yosh avlodni ba‘zan yot ta‘sirlarga berilib ketishidan saqlash, iymonli, e‘tiqodli, dunyoqarashi keng etib tarbiyalash zaruriyati kelib chiqadi. Bunday avlod, albatta, dastavval oila muhitida tarbiyalanadi.

Bizni yerdan ko‘kka ko‘taradigan, barkamollik sari yetaklaydigan, insonlar qalbiga yorug‘lik va iliqlik kiritadigan, oq bilan qora, yaxshilik bilan yomonlik, vayronkorlik bilan bunyodkorlikning farqini ongli ravishda anglatishga yordam beradigan, insoniyat tomonidan yaratilgan eng noyob kashfiyot ham bu-kitobdir. Kitob insonni ulug‘laydi, Vatanni sevish, insonparvarlik, o‘zi yashab turgan hayotga shukronalik hissi bilan qarash, boshqalarga mehr-muruvvatli va xushmuomala bo‘lish, atrofdagi insonlarga yaxshilik ulashish kabi insoniy fazilatlarini tarbiyalaydi. Kitobning inson hayotidagi ahamiyati beqiyos bo‘lib, u inson umr yo‘llarini yorituvchi so‘nmas nur, inson hayotiga mazmun baxsh etuvchi saodat manbai, har qanday vaziyatda ham hamroh bo‘lguvchi sodiq do‘stdir. Shu jihatlarni hisobga olgan holda, bugungi kunda yoshlar va aholi o‘rtasida kitobga bo‘lgan qiziqish va kitobxonlik darajasini oshirish hamda kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Kitobxonlik amalda keng joriy etish jarayonida birinchi navbatda mavjud kutubxonalarni rekonstruksiya qilish, ularning moddiy-texnik bazasini yangilash, kerakli ilmiy va badiiy adabiyotlar bilan ta‘minlash, kutubxonalar faoliyatida zamonaviy innovatsion texnologiyalarni keng joriy etishimiz va undan samarali foydalanishimiz mumkin. Bu ishlarni amalga oshirilishi uchun zarur chora-tadbirlar belgilab berilgan va ularning ijrosi muntazam nazorat qilib borilmoqda. Buning yorqin dalili sifatida yurtimizni rivojlantirishdagi 5 ta muhim tashabbusga “Yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish, ular o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlarni tashkil etish”ni yo‘nalish sifatida belgilab berilganligi fikrimizga yorqin misol bo‘ladi. Buyuk bobokalonlarimiz ham bola tarbiyasida kitobning o‘rni henihoya katta

ekanligini, uni tafakkurning tolmas qanoti sifatida inson ma'naviy olamini boyitishi, yuksak ijodiy va yaratuvchilik vositasi sifatida nihoyatda qadrlash hamda undan samarali foydalanish zarurligini ta'kidlan o'tganlar. Mutaxassislar bola hayotining ilk yosh davrini "mo'jizalar davri" deya nomlaganlar. Bu davrda bolalarga kitob o'qishga tayyorlanadi. Bunda avval nutq malakalarini, eshitish va so'zlashishni mukammal o'rganib olishlari lozim. Bolalarni kitobga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirish jarayonini biz albatta oiladan boshlasak juda ijobiy natija berishi va undan keyin maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oila bilan hamkorlikda davom ettirsak kutilgan natijaning yanada samarali bo'lishi mumkin. Oilada tarbiyaning barcha mezonlari shakllantirilganidek, kitobxonlik madaniyati ham sh maskandan boshlansa yaxshi samara beradi. Chunki, "Qush uyasida ko'rganini qiladi", degan behudaga aytilmagan. Muqaddas maskanda ota-ona bolalarni kitobga bo'lgan qiziqishlarini orttirishda o'zlari namuna bo'lishlari va o'zlari kitob mutoola qilishlari yaxshi samara beradi. Oilada ota-ona kitobga mehr qo'ygan bo'lsa bunday oilada tarbiyalanayotgan farzand ham kitobga oshno bo'ladi, bunday bolalarning dunyoqarashi, fikrlash doirasi keng bo'ladi, xushmuomala, mehribon, boshqalarga iloji boricha yaxshilik qilishga urinadigan, har bir aytayotgan so'zi, qilayotgan ishini o'ylab bajaradigan, bir so'z bilan aytganda, o'zida barkamol shaxs xislatlarini namoyon qilishga harakat qiladigan ziyoli farzand bo'lib voyaga yetadi. Oila muhitida kitobxonlikning tizimli ravishda olib borilishi kutilayotgan natijaning samarasini yanada oshiradi. Bolalarga yoshlikdan o'zbek xalq ertaklaridan so'zlab berish bolalarda mehnatsevarlik, samimiylik, mehmondo'stlik kabi insoniy fazilatlarini hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan hurmat va ehtirom kabi tushunchalarni tarbiyalaydi. Bundan tashqari, buyuk allomalarimiz Alisher Navoiy, Forobiy, Abdulla Avloniy, Niyoziy, Yusuf Xos Xojib, Jaloliddin Rumiy kabi mutafakkirlarimiz bilan tanishtiramiz va ularning tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan fikrlar esa bola tarbiyasida asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Respublikamiz Prezidenti ham yosh avlod ta'lim-tarbiyasida kitobning o'rni va ahamiyati beqiyos ekanini alohida ta'kidlab, "Ayni vaqtda axborot-kommunikatsiya sohasidagi oxirgi yutuqlarni o'zlashtirish bilan birga, yoshlarning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga, ularni kitob bilan do'st bo'lishiga, aholining kitobxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi", aytgan fikrlari fikrimizning dalilidir.

Yuqoridagi bayon etilgan fikrlarga tayangan holda quyidagilarni ota-onalarga tavsiya etishimiz mumkin:

- Bolani kitobga qiziqtirish uchun o'zingiz namuna bo'ling;
- O'qigan kitobingizdan namunalar o'qib bering yoki hikoya qilib bering;
- So'zlab berish uchun bolani yoshiga mos fikrlarni tanlab oling;
- Oilaviy kutubxonani shakllantiring, bunda bola uchun alohida bo'lim tashkil eting;
- Bolani yosh xususiyatlariga mos kitoblar tanlang va sotib oling;
- Farzandingizga tovush chiqarib, sanoq she'rlarni, tez-tez takrorlanuvchi satrlardan iborat bolalar she'rlarini, rasmi kitobchalarni, turli hikoya va ertaklarni muntazam o'qib bering;
- Kichkintoylar uchun mo'ljallangan kutubxona va kitob do'koniga vaqti-vaqti bilan olib boring;
- Talagan kitoblaringiz pedagogik-psixologik talablarga javob bersin.

Atoqli bolalar adibi O‘zbekiston xalq yozuvchisi Hakim Nazir kitob va kitobxonlik haqida to‘xtalib shunday degan edi “Umrim davomida inkor qila olmaydigan haqiqatim shuki, kichkintoylarning to‘g‘ri yo‘lni topib dunyoqarashini shakllantirish, ahloq-odobini yo‘lga solishda kitobdan-da muhimroq narsa yuq ekan shuning uchun ham ota- onalarning birinchi vazifasi o‘z farzandida kitobga mehr uyg‘otish deb bilaman. Gohida fan-texnika tufayli adabiyotga e‘tibor susayyapti degan gaplarni eshitib qolamiz. Menimcha, go‘zallikka extiyoj tuyg‘usi bor ekan, san‘at asarlari ham o‘zining bahosini xech qachon yuqotmaydi. Shu bois kitobga ixlos bilan qaraydigan, uni shavq bilan o‘qiydiganlar soni ortib borayotganini ko‘rish quvanarlidir”. Bolalar kitobxonligining asosiy maqsadi bolalarning yoshlikdan boshlab odamiylik, halollik, haqiqatgo‘ylik adolatparvarlik, go‘zallik ruhida tarbiyalash chin inson bo‘lib yetishishlariga xizmat qilishdan iboratdir. Shuning uchun ko‘pgina olim, shoir va yozuvchilarimiz kitob va kitobxonlikka katta e‘tibor qaratadilar. Atoqli adibimiz Abdulla Qahhor: “Shavq bilan o‘qiladigan kitob go‘zallikdir. Kitobning o‘qishli bo‘lishi muallifning kitobxonga aytadigan to‘lamag‘izli va juda zarur bo‘lgan fikri bo‘lganini ko‘rsatadi” deb aytganlarida haq edilar. Bolalar yozuvchisi Samuel Marshak shunday degan: “ Bola har bir kitobda butun olamni ko‘rishni istaydi. Yozuvchilar uyushmasi huzurida tashkil etilgan “Ijod” jamoat fondi tomonidan yozuvchi va shoirlar, ayniqsa, yosh ijodkorlarning birinchi kitoblari ko‘p ming nusxada nashr etish yo‘lga qo‘yilgan. Shu bilan birga, ushbu muhim soha rivoji bilan bog‘liq aholi, xususan, Yoshlar o‘rtasida kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirishda bir qator muammolar mavjudligini aniqlandi. Avvalo, badiiy, ma‘rifiy, ilmiy-ommabop, tarbiyaviy, Yoshlarning intellektual salohiyatini oshirishga qaratilgan adabiyotlarni chop etish, ular bilan ta‘lim muassasalarini ta‘minlash, milliy va jahon adabiyoti namoyandalarining etuk asarlarini saralash, tarjima qilish ishlari puxta o‘ylangan tizim asosida tashkil etilmagan. Chop etiladigan kitoblarni nashriyotlardan hududlarga arzon narxlarda yetkazish, onlayn buyurtma berish va manzilga etkazish tizimi sust rivojlangan, shuningdek, aholiga xizmat ko‘rsatishda elektron kitob shakllaridan keng foydalanish yaxshi yo‘lga qo‘yilmagan edi.

Bugungi kunda ko‘plab darslik va adabiyotlarni elektron shakldagisi mavjud. Biz buni aslo inkor etmoqchi emasmiz. Biroq kitobning asl holicha foydalanish, badiiy zavq olgan holda uning haroratini his qilish, insonga manbada keltirilgan ma‘lumotni teranroq tushunishiga imkon beradi. Tadqiqot ishimizdagi asosiy maqsadimiz o‘quvchilarni adabiyotlardan foydalanishda zamonaviy imkoniyatlar asosida m‘eyor va sog‘lom turmush tarziga rioya qilib foydalanishga o‘rgatish. Yoshlik davrini hisobga olib pedagogik adabiyotlardan unumli foydalanishga da‘vat etish.

Tavsiyalar:

- Avvalom bor pedagoglar va ota-onalar yoshlarga kitob xaqida ma‘lumotni qiziqarli qilib tushuntirishi lozim;

-Bolani yoshiga mos kitobni to‘g‘ri tanlab tavsiya qilmog‘i kerak;

-Axborot vositalaridan to‘g‘ri va me‘yorida foydalanishga o‘rgatishni doimo nazoratga olishi muhim;

- Pedagoglar va ota-onalar yoshlarni o‘qigan kitoblari haqida ma‘lumotlarini eshitib baxsmunazaralar qilib tursalar yosh avlodda yana ham kitobga bo‘lgan qiziqishi ortib boradi;

-Har bir ijobiy yutuqqa erishishda sabr-toqat, izlanish, mehnat qilish muhimligini o‘quvchi bilishi kerak. Buni natijasini, albatta ota-ona, pedagoglar nazorat qilib izohlashi lozim. Shundagina biz kelajak avlodlarimizni intellektual salohiyatlarini to‘laqonli amalga oshirgan bo‘lamiz

Xulosa qilib aytganda, barcha ezgu ishlarning, bunyodkor g‘oyalarning asosi bu kitobdir. Bizga ilm nurlarini sochadigan ham kitobdir. Shuning uchun ham biz bugungi kunda kitobga bo‘lgan qiziqishni oiladan boshlasak va bu uchun ularni yoshiga mos kutubxonalarni shakllantirsak nur ustiga a‘lo nur bo‘ladi. Bolada o‘qish malakalarni shakllantirish negizida og‘zaki nutq rivojlanish va kitobga muhabbatni oshirish lozim. Biz buyuk ishlarga qodir yoshlarimizni hayot yo‘llarida hamroh va maslahatgo‘y, bir umrlik sodiq do‘st –kitobga tayanishni oiladan boshlasak, kelajagi buyuk yurtimiz uchun munosib bunyodkor yoshlarni tarbiyalab voyaga yetkazishda o‘z hissamizni qo‘shgan bo‘lardik.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi aholisiga axborotkutubxona xizmati ko‘rsatishni yanada takomillashtirish to‘g‘risida” 2019-yil 7-iyundagi PQ-4354-son qarori.
2. O‘zbekiston respublikasi prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan besh muhim tashabbus-T.: 2019 yil, 19-mart.
3. G‘aniyeva D.A. Axborot-kutubxona muassasalarida kitobxonlarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda madaniy-ma‘rifiy tadbirlarning roli –T.: «Tafakkur» nashriyoti, 2017.
4. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.